

MAHATMA GANDINING AXLOQIY MODELI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2025-25-128-131>

Pulatov Sherdor Nematjonovich

Alfraganus university Ijtimoiy fanlar kafedrası mudiri

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

E-mail: psherdor88@gmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0009-0002-1665-0545>

Annotatsiya: *Ushbu maqola Mahatma Gandining “The Mind of Mahatma Gandhi” nomli ensiklopedik asarida jamlangan fikr-mulohazalari asosida, u ilgari surgan ahimsa (zo‘ravonlikka qarshi turish), satyagraha (haqiqatga sadoqat) va insoniy axloqiy yondashuv g‘oyalarini falsafiy tahlil etadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – Gandining etik qarashlarini tahlil qilish orqali yangi, universal va ma‘naviy asosga ega bo‘lgan axloqiy modelni ishlab chiqishdir.*

Kalit so‘zlar: *Ahimsa, Insonparvarlik etikasi, Ruhiiy psixologiya, Ichki axloqiy ong, Axloqiy mas‘uliyat, Zo‘ravonliksizlik nazariyasi, Umuminsoniy qadriyatlar, Satyagraha.*

Аннотация: *В данной статье представлен философский анализ идей Махатмы Ганди об ахимсе (ненасилии), сатьяграхе (верности истине) и гуманистическом этическом подходе, основанный на его энциклопедическом труде «Ум Махатмы Ганди». Основная цель исследования – разработка новой, универсальной и духовно обоснованной этической модели на основе анализа этических воззрений Ганди.*

Ключевые слова: *Ахимса, Гуманитарная этика, Духовная психология, Внутреннее нравственное сознание, Моральная ответственность, Теория ненасилия, Общечеловеческие ценности, Сатьяграха.*

Abstract: *This article provides a philosophical analysis of Mahatma Gandhi's ideas of ahimsa (non-violence), satyagraha (loyalty to truth), and a humanistic ethical approach, based on his encyclopedic work “The Mind of Mahatma Gandhi”. The main goal of the study is to develop a new, universal, and spiritually grounded ethical model by analyzing Gandhi's ethical views.*

Keywords: *Ahimsa, Humanitarian ethics, Spiritual psychology, Inner moral consciousness, Moral responsibility, Theory of nonviolence, Universal human values, Satyagraha.*

Mahatma Gandi (1869–1948) – XX asrda zo‘ravonliksiz qarshilik (ahimsa), haqiqatga sadoqat (satyagraha), va vijdon asosida siyosiy harakat olib borgan inson sifatida tarixda chuqur iz qoldirgan shaxsdir. Uning hayoti va faoliyati nafaqat Hindiston mustaqillik harakatining yo‘lboshchisi, balki umuminsoniy axloqiy pozitsiyaning tirik timsoli sifatida qadrlanadi. Uning fikricha, insoniyat haqiqiy ozodlikka va barqarorlikka faqat axloqiy poklik, vijdon bilan yashash, va zo‘ravonlikdan voz kechish orqali erisha oladi.

Gandining fikr-mulohazalari bugun nafaqat siyosiy, balki ontologik etikani tiklash, ichki axloqiy ongni faollashtirish, va insoniyatda qayta uyg‘onishni ta‘minlash uchun zarur resurs sifatida ko‘rilmoqda.[1] Ayniqsa bugungi axborot muhitida inson aqli, his-tuyg‘usi va axloqiy qobiliyatlari turli mafkuraviy, iqtisodiy va texнократик manipulyatsiyalar ta‘sirida sinovga tutilmoqda. Bu esa ontologik asosga ega bo‘lgan axloqiy model zaruratini yuzaga keltiradi.

Gandining ahimsa haqidagi qarashlari deontologik yoki utilitar yondashuvlardan farq qiladi. U ahimsani faqat tashqi zo‘ravonlikka qarshilik emas, balki ichki shafqatsizlikdan voz kechish, ong va ruh orqali boshqariladigan axloqiy pozitsiya deb tushuntiradi. Bu yondashuv etik interyeritet – ya‘ni ichki axloqiy javobgarlikka asoslangan konsepsiyani ilgari suradi. [2.76-81]

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Gandining etikasi mavjudlikni axloqiy mezon orqali idrok etishga chaqiradi. U haqiqatni metafizik kategoriya emas, balki amaliy-ontologik prinsip sifatida ko‘radi.[3] Masalan, Gandining “God is Truth” g‘oyasi keyinchalik “Truth is God” shaklida yangilanadi – bu esa axloqiy-metafizik inqilob bo‘lib, haqiqatni ontologik mezonga aylantiradi .

Ahimsa Gandining shaxsiy etikasida faqat tashqi amaliy pozitsiya emas, balki ontologik axloqiylik – ya‘ni mavjudlikning ichki mohiyatiga asoslangan etik o‘zlikdir. Zamonaviy psixonevrologik tahlillar, ayniqsa empatiya va o‘zini boshqarish bilan bog‘liq ilmiy ishlar, bu g‘oyaning ilmiy jihatdan asoslanganini ko‘rsatadi.

Mahatma Gandining etik g‘oyalari – xususan, ahimsa (zo‘ravonlikdan tiyilish), truth is God (haqiqat xudoning o‘zidir), va ichki axloqiy uyg‘onish kabi konsepsiyalar – zamonaviy axloqiy va psixologik tafakkurda universal nazariy asos sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, ahimsa kontsepsiyasining ichki ongiy motivatsiya bilan bog‘liqligi, psixologik chidamlilik (moral resilience) bilan uyg‘unlashgani, va zamonaviy ta‘limda vijdon asosidagi axloqiy tanlovni shakllantirishi bu g‘oyalarning chuqur zamonaviy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.[10]

Gandining etik modeli, ayniqsa, uning “haqiqat xudo” degan g‘oyasi, haqiqatni faqat tashqi voqelik emas, balki ichki tajriba orqali anglash zarurligini

ta'kidlaydi. Bu yondashuv metakognitsiya va reflektiv ongni asosiy etik rivojlanish mezonini deb biluvchi zamonaviy nazariyalar bilan tutashadi. Jumladan, Immanuel Kantning "praktik aql" nazariyasida ham axloqiy qarorlar ichki aql-ong asosida shakllanishi ta'kidlanadi[11], bu esa Gandining pozitsiyasi bilan sezilarli darajada uyg'unlashadi.

Gandining "ahimsa" konsepsiyasi oddiy zo'ravonlikni rad etish g'oyasi emas, balki ichki tajovuz, ruhiy shafqatsizlik va ijtimoiy befarqlikka qarshi ongiy va ichki etika tamoyili sifatida talqin qilindi. Bu yondashuv axloqiy ongni shakllantirishda hissiy barqarorlik, ongli tanlov va emotsional empatiya orqali mustahkamlanadi. Aynan shuning uchun ahimsa zamonaviy neuropsixologik tadqiqotlar bilan uyg'unlikda axloqiy qaror qabul qilishda ongli refleksiya mexanizmi sifatida talqin etilishi mumkin.

Ahimsa tushunchasi Gandining "Truth is God" konsepsiyasining faqat diniy yoki metafizik ibora emasligini, balki u zamonaviy ta'limda metakognitiv o'zlikni rivojlantirish, haqiqatni subyektiv tajriba orqali anglash va o'z vijdoni orqali ijtimoiy faoliyatni tartibga solish modelini nazarda tutishini ko'rsatdi. Bunday yondashuv yoshlar tarbiyasida axloqiy muvofiqlikka, sun'iy qadriyatlarga qarshi barqaror etika asosini yaratadi.

Bundan tashqari, Gandining etikasi psixologik chidamlilik (resilience) nazariyasi bilan mos keladi. Uning shaxsiy hayoti va siyosiy faoliyatida ruhiy bosim, ijtimoiy beqarorlik va tahdidlarga qarshi axloqiy mustahkamlikni saqlab qolish amaliyoti zamonaviy psixologik "moral resilience" modeli bilan yaqinlikda tahlil qilindi. Bu tajriba asosida qiyinchiliklarga bardosh berish, sabr, intizom va vijdon asosida yo'l tanlash orqali shaxsiy barqarorlikni saqlash mumkinligi ilmiy asoslandi.

Gandining ushbu falsafiy g'oyasining amaliy jihatlari shundan iboratki, Gandining axloqiy yondashuvlari hozirda UNESCO tomonidan ilgari surilgan global fuqarolik ta'limi, tinchlik madaniyati, zo'ravonlikni oldini olish, radikallik profilaktikasi kabi sohalarda asosiy tamoyillardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, ahimsa modeli ta'lim va tarbiya tizimida vijdon asosidagi ongli axloqiy tanlov, shaxsiy javobgarlik va ichki intizom asosida yangi pedagogik yondashuvlarni shakllantirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ushbu g'oya Gandining axloqiy-falsafiy qarashlarini zamonaviy axloqiy ong va ijtimoiy barqarorlikni shakllantirishda global miqyosdagi muqobil konseptual model sifatida taklif qiladi. Bu model nafaqat tarixiy xotira yoki ma'naviy meros, balki o'zgaruvchan dunyoda insoniylikni saqlab qoluvchi bu model insoniyatga axloqiy yo'nalishni topishda yo'l ko'rsatadigan qadriyatlar mezoniga aylanishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Prabhu, R. K., & Rao, U. R. (Eds.). (1967). *The Mind of Mahatma Gandhi: Encyclopedia of Gandhi's Thoughts*. Navajivan Publishing House.
2. Bilgrami, A. (2011). Gandhi the philosopher. *Economic and Political Weekly*, 46(36), 76–81.
3. Hardiman, D. (2003). *Gandhi in His Time and Ours: The Global Legacy of His Ideas*. Columbia University Press.
4. Parel, A. J. (2000). *Gandhi: 'Hind Swaraj' and Other Writings*. Cambridge University Press.
5. Chatterjee, P. (1983). *Nationalist Thought and the Colonial World: A Derivative Discourse?* Zed Books.
6. Iyer, R. N. (1973). *The Moral and Political Thought of Mahatma Gandhi*. Oxford University Press.
7. Nasr, S. H. (2006). *The Garden of Truth: The Vision and Promise of Sufism, Islam's Mystical Tradition*. HarperOne.
8. Chittick, W. C. (1989). *The Sufi Path of Knowledge: Ibn al-‘Arabi's Metaphysics of Imagination*. SUNY Press.
9. Gadamer, H.-G. (1989). *Truth and Method* (2nd ed.). Continuum.
10. Mehta, V. R. (1999). *Foundations of Indian Political Thought*. Manohar Publishers.
11. Kant, I. (1785). *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Harper & Row.